

Branschkunskap

av

Björn Ljungquist www.abljungquist.se

Göteborg 2008-04-10

Inledning

Inom de flesta branscher finns en identitet och en historik som bygger på yrkesstolthet, status och utveckling. De branscher som historiskt härstammar ur det gamla skråväsendet (smeder, bagare, skomakare med flera) är de som har starkast yrkesidentitet. Medan de branscher som utvecklats och kommit till genom den tekniska utvecklingen (teknik, forskning och data), är de som har högst status.

Diskutera varför en bransch kan ha högt resp. lågt status och vad det innebär.

Branscher med myndighetsbakgrund (polis, räddningsväsendet, militär, politiska och olika andra offentliga grupper), som haft en stor påverkan på samhället, har under åren byggt upp en väldigt betydelsefull kåranda och yrkeslojalitet som är att jämföra med de starkaste inom den privata sektorn.

Diskutera olika sorters kåranda, dess fördelar resp. nackdelar.

Samtliga dessa branscher har någon form av intagningskrav eller utbildning och de som jobbar i dessa branscher håller ofta fram sin yrkestillhörighet i sammanhang utanför arbetsfären. Yrkesstoltheten odlas också i olika former av frivilliga sammanslutningar såsom Kamratföreningar och Sällskap. Inte sällan är idrottsrelaterade aktiviteter knutna till grupperingarna såsom Polisens Idrottsförening, militära frivilligorganisationer, skyttegille eller Volvo IF.

Diskutera några former av speciella intagningskrav eller utbildning, samt olika sorters yrkesrelaterade sammanslutningar.

Städbranschen har totalt missat hela denna biten. Dels genom att man rekryterat tidigare ur samhällets lägre befolkningsskikt och dessutom haft en lönebild som varit låg, och dels genom arbetsgivarnas ovillighet att ekonomiskt stödja en verksamhet som ligger utanför det debiteringsbara.

Städbranschens strävan att bli respekterad har också haft ont av att alltför många oseriösa lycksökare på ett alldeles för lätt sätt kunnat etablera sig. Läger man detta till det ofta rådande upphandlingssystem av städbranschens tjänster, där i nästan alla fall lägsta pris gäller, finns det inget utrymme för bred seriositet. Detta har skapat ett dåligt rykte och ytterligare öppnat marknaden för spekulation.

Diskutera var man rekryterade personal till städbranschen förr och lönebild. Prata om upphandlingssystemet med lägsta pris som enda faktor.

Att man numera ofta sätter kvalitativa krav på branschen, samt att den tekniska utvecklingen kräver ett allt större kunnande och det inte alltid är enbart priset som gäller i en upphandling kommer att på sikt vända utvecklingen och ge Städbranschen ett bättre rykte. Dock måste aktörerna och samhället med allvar ta sig an problemen med den oseriösa delen och den oansvariga etableringen.

Vilka krav ställs på en städare i dag? Vad kan man göra för att motarbeta den oseriösa delen av branschen.

Historik

Blickar man tillbaka, kan man konstatera att städbranschen under de senaste åren har genomgått en oerhört stark utveckling, både tekniskt och ekonomiskt. Så sent som på 50-talet var branschen fortfarande nästan helt manuellt, utvecklat arbete som hade stått stilla under hela industrialiseringen. Statusen på yrket var låg och den delen av arbetarkollektivet, som arbetade med städning låg längst ner på lönestegen.

Från början hade städbranschen, på allvar vuxit fram i takt med att det industriella fabriksarbetet skapades. Tidigare hade fattighjon och tjänstehjon eller barn från det mindre bemedlade skiktet, städade på vårdshus och större egendomar. Kyrkor och samhällets administrationsbyggnader städades vanligtvis av någon äldre anställd som hamnat på efterkälken, någons barn eller av folk från fattigstugan.

Hur såg samhället ut på den tiden? Det sociala skyddsnetet och möjligheterna till utbildning för alla.

När industrirevolutionen kom, under den senare delen av 1800-talet förändrades samhällets struktur. Jordbrukssamhället med befolkningen i huvudsak boende på gårdar i mindre koncentrationer, förvandlades på några få decennier, till effektiva industriellt producerande tätorter. Jordbruket mekaniserades och det betydde ett mindre behov av arbetskraft. Men industrisamhället utvecklades och där syntes behovet av arbetskraft uteslutande. Där fabriken fanns, fanns också jobben och möjligheterna till en stabil och säker inkomst. Flyttlassen gick från torp och drängstugor ute på landsbygden, in till de fabriksnära arbetarbostäderna i de snabbt växande tätorterna.

Samtidigt föddes också behovet av en mer organiserad form av städning. Från början städade varje anställd sin arbetsplats och gemensamma utrymmen, när man hade tid över.

Underhåll av maskiner, fastigheter och städning gick hand i hand. Den som var noga med sin maskin och arbetsplats, hade också rent och snyggt omkring sig. Omklädningsrum, matsalar och tvättrum hade man inte på den tiden, utan arbetaren bytte om och tvättade sig hemma i bostaden och där städade den hemmavarande hustrun eller något barn. Åt gjorde han vid sin maskin eller om det gavs tillfälle till en rast, ute i det fria.

Hur såg arbetsförhållandena ut på den tiden?

När det industriellt löpande bandet först utvecklades i Chicagos stora slakterier, någon gång i början på 1880-talet, fanns det inte längre tid för arbetaren till städning eller någon form av underhållsarbete. Den enormt höga arbetstakten medgav inga som helst avbrott i den löpande driften, som inte var för att reparera tekniska fel eller andra produktionsfrämjande uppgifter. Produktionen blev så hårt styrd att man helt enkelt inte hade tid att avbryta arbetet för att göra rent.

Efter hand upptäckte man dock att det blev nödvändigt att hålla rent på och omkring maskinerna och produktionslinjerna. Då blev det lärlingen eller den äldre arbetaren, som inte längre hängde med i det höga tempot, som fick städningen på sin lott. Eftersom varken lärlingen eller den äldre arbetaren tillhörde den högproduktiva delen blev statusen på städning väldigt låg.

I början av 1900 talet kom allt fler stora tunga industrier igång med löpande bandproduktion. Bland de första var Henry Ford som med början år 1903 lät tillverka sin A-Ford i 15 000 000 exemplar på ett löpande band. Där alla de tillverkade bilarna var exakt lika. Det sägs att han också sade: *"Du kan få en Ford i vilken färg som helst, bara den är svart"*.

Men även andra industrier som de stora fruktodlingarna i Kalifornien och deras beredningsindustrier, anammade sättet att producera. Det löpande bandet blev ett enkelt sätt att producera varor på, som gjordes i stora serier och var likadana. Den totalstyrande metoden MTM (Metod-Tid-Moment) växte fram, med alla de för och nackdelar som det innebar.

Vad innebar det löpande bandet, på exv. ett slakteri eller en bilfabrik?

Att arbeta med att städa innebar förr också, att man som person var behäftad med något handikapp eller för gammal för att stå vid en maskin. Man skämdes ofta över sin syssla som städare och för att man kanske avslutade en lång slitsam karriär i fabriken, på golvet med kvasten i hand.

Ungdomar som skulle in i arbetslivet och lära sig ett yrke, fick ofta höra: "lärdig att städa först". Fanns det inget annat att göra så fick de städa, men städningen kom alltid i andra hand.

Diskutera vem som städade under skråtiden och hur uppdelningen inom yrkeshierarkin såg ut.

Branschutvecklingen börjar

På så sätt bibehöll städbranschen sin låga status och ingen speciell utveckling skedde, förrän 1:a världskriget bröt ut 1914. Sex millioner soldater rekryterades och skickades ut i kriget, långt hemifrån. I och med det så drabbades arbetsmarknaden av en akut brist på folk i produktionsleden, men kraven på industrin att svara upp till det behov som kriget krävde ökade hela tiden. När försvaret lade beslag på alla karlar i aktiv ålder och skickade ut dem till fronterna, blev det dåligt med arbetare kvar på hemmafronten.

Kvinnor, ungdomar och äldre kallades in för att arbeta i industrin och fick ansvaret för det löpande arbetet som männen tidigare hade utfört i många fabriker. Städningen som ändå måste ske, blev föremål för en omfattande rationalisering och det innebar att maskinerna gjorde sitt intåg i branschen.

Man övergick från att städa när det blev smutsigt och lade i stället upp schema och program för att kunna hålla en acceptabel standard. Den förebyggande städningen växte fram och bidrog till att hela inställningen till städningens existens förändrades. I stället för att se städning som enbart en kostnad, som endast var en belastning, försökte man nu rationalisera och effektivisera arbetet. Det blev intressant ur lönsamhetssynpunkt att städarbetet gick lättare och snabbare, samtidigt som det gav ett bra resultat.

I och med detta började man se städning som en nödvändighet och därmed också en kostnad som skulle tas med i kalkylerna. Investeringar för att effektivisera städarbetet började också komma igång och produktutvecklingen tog fart.

Varför behövde man rationalisera städningen?

Först var det den elektriskt drivna **dammsugaren** som visserligen tidigare hade vunnit ett spirande fotfäste i hemmen. Men efter hand blev det allt vanligare att man dammsög i stället för att sopa och piska mattor. En variant av hushållsdammsugaren började även att tillverkas i en industriversion, avpassad för grövre och tyngre arbete. Det finns fortfarande exemplar i bruk av gamla undertrycksdammsugare som har fungerat enligt principen centraldammsugare i industrilokaler.

Det gamla hantverket att bonvaxa golv, med trasa och ett block vax, förenklades genom att det kom flytande **oljevaxer** och **oscillerande maskiner** som kunde göra det slitsamma poleringsmomentet, med mindre arbetsinsatser och ett bättre resultat. Och så hade den första yrkesmässiga golvvårdaren sett dagens ljus.

Fönsterskrapans utveckling gjorde att även fönsterputsning blev ett moment som krävde sin man. Fönsterputsningen utvecklades tekniskt och blev en egen yrkesteknisk gren i branschen.

Användandet av tvåtvättmedel, soda och såpa var dock fortfarande de tre huvudingredienserna när det gällde rengöringsmedel.

Hur underlättar dammsugare och maskiner arbetet? Vad är en oscillerande maskin? Vad innebar det att man behövde lära sig städning?

Mekaniseringen

Eftersom det vid tiden för 1:a världskriget också var ont om arbetskraft, som kunde hålla hjulen rullande i industrierna, måste alla branscher rationalisera. De som man hade anställda, hade fullt upp att göra med den egna produktionen och eftersom militärtjänsten lade beslag på mycket folk, fanns det få lediga till underhålls och tillfälliga jobb. Så växte det fram en **entreprenadmarknad** även för städning. Mindre företag vanligtvis av lokal karaktär specialiserade sig på ett efterfrågat städbehov, eller en särskild metod, hos någon industri och knöt kontakt med dem.

Ibland var det så att någon helt enkelt slutade sin anställning och startade eget, men sålde sina tjänster tillbaka till sin förre arbetsgivare. Fortfarande var det dock bara ett hantverk, med få om alls några tekniska hjälpmedel.

Vad är en entreprenadmarknad och i vilka andra branscher finns det entreprenadföretag?

Krigets förberedelser och påverkan på produktionen, förde med sig en snabb teknisk frammarsch, i första hand av krigsmaterial och energibesparande maskiner. I andra hand var det kemisktekniska produkter som togs fram, men även inom det maskinella, hände det en hel del. Mycket av de landvinningar som gjordes då, kunde med stor fördel användas även i städbranschen. Växellådans utveckling och likströmsmotorn gjorde att man kunde tillverka maskiner som var driftsäkra och enkla att sköta.

Vad var detta för maskiner och hur arbetade de?

Under mellankrigstiden, de så kallade "depressionsåren" sjönk takten på den tekniska utvecklingen till ett minimum. Men kom starkt igång inför förberedelserna för nästa världskrig, som härjade mellan 1939 - 1945. På några få år automatiserades stora delar av industrierna och drog på så sätt med sig andra branscher, som kunde dra nytta av konjunkturen.

Entreprenadmarknaden hade då fått ett rejält fotfäste inom städningen och branschen tog hungrigt till sig alla nyheter. Att ha en ny maskin eller ett kem, var ett effektivt konkurrensmedel. Ett otal utvecklingar inom städmaskinsektorn såg dagens ljus. Några som kortlivade experiment och andra för att vidareutvecklas och bli bestående lösningar. Även producenterna av de städrelaterade kemikalierna drog nytta av utvecklingen och kunde i brist på lagar och förordningar, laborera fritt. Många av de rengöringsmedel som kom fram under den tiden, var både skadliga och olämpliga.

Statusen i branschen var dock fortfarande låg, men den väntande marknaden var enorm. Under efterkrigstiden (1945 – 1950) kom sedan västvärlden in i det ultimata konsumtionssamhället. Uttryck som "slit och släng" myntades och resursslöseriet var oerhört. Efter det långa kriget med alla ransoneringarna och bristen på varor, var det ett enormt uppdämt behov som gjorde sig gällande. Industrin gick för högvarv och öppnade upp en ännu större marknad för städentreprenörerna. De maskinella lösningarna blev allt mer diversifierade och följde utvecklingen av städkemikalier.

Diskutera hur de olika stegen i utvecklingen kan göra det lättare för branschen att stabilisera sig.

Amerikainfluenserna tog Europa i ett järngrepp och då den **metalliserade polishen** kom, i mitten av 60-talet exploderade branschen verkligen. Det blev ett mode att ha högblanka golv, i kommersiella lokaler och entreprenadstädningen drog en högvinst i och med det. Med de stora skinande golven, som man såg i de glittriga amerikanska filmerna, hade man i städbranschen en enorm reklam. Butiker och varuhus satsade betydande belopp för att få högblanka golv. Ingen ville vara sämre än den amerikanska förebilden, kosta vad det kosta ville.

Att polisha ett golv innebar att man borde ha tillgång till ett antal maskiner och samtidigt ha en god kunskap om vad man gjorde. Några större entreprenörer fattade snabbt detta och specialutbildade folk i enbart golvvård. Detta marknadsfördes också hårt och skapade många arbetstillfällen i entreprenadbranschen.

Varför vill man ha blanka golv och vad kan det vara för fördelar respektive nackdelar?

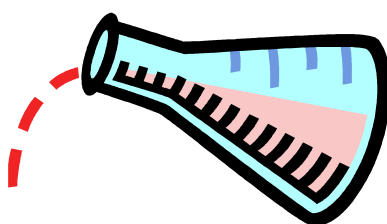
När det industrianpassade **blybatteriet** togs fram öppnade det också för en helt ny generation städmaskiner. Från att ha varit en revolution inom fordonsbranschen, och gjort den elektriska likströmsmotorn känd, började ingenjörerna att snegla även på andra användningsområden. **Kombimaskinen** som med batteriförsörjd drift kunde både skura och suga upp spillvattnet efter sig höjde avverkningstakten på städningen avsevärt. Tillverkningen av maskiner anpassades till olika behov och under en period var det nästan "årsmodeller" på dem, alla med olika slags finesser.

Diskutera blybatteriets utveckling och hur det kom sig att industrin tog till sig det.

Sopmaskiner och **specialmaskiner för polering och dammsugning** följde samma mönster som de övriga batteriförsörjda maskinerna och togs fram med ett väldigt varierande utbud. Detta effektiviserade själva städarbetet genom att avverkningstakten höjdes med hjälp av maskinerna. Branschen kunde då ytterligare öka förtjänsten utan att därför nämnvärt höja priset ut till kund.

I takt med att batteriernas kapacitet förbättrades kom det en flod av maskiner som hade mer eller mindre relevans i branschen. Statusen hos dem som var maskinkörare höjdes något över de vanliga manuella städarna och mekaniseringen blev populär. Några diskussioner om att maskinerna skulle ta jobbet från städaren har aldrig förekommit.

Varför var man inte rädd för att maskinerna skulle ersätta städarna helt?

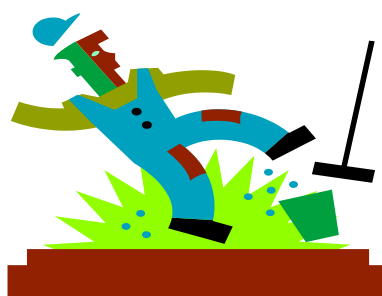

Parallellt med att städbranschen mekaniserades så följde utvecklingen av städkemikalier med. De gamla tvål-, soda- och såp-baserade rengöringsmedlen, ersattes snabbt av nya snabbare och effektivare produkter, som antingen togs fram för att klara av de flesta rengöringsuppgifterna i det moderna samhället.

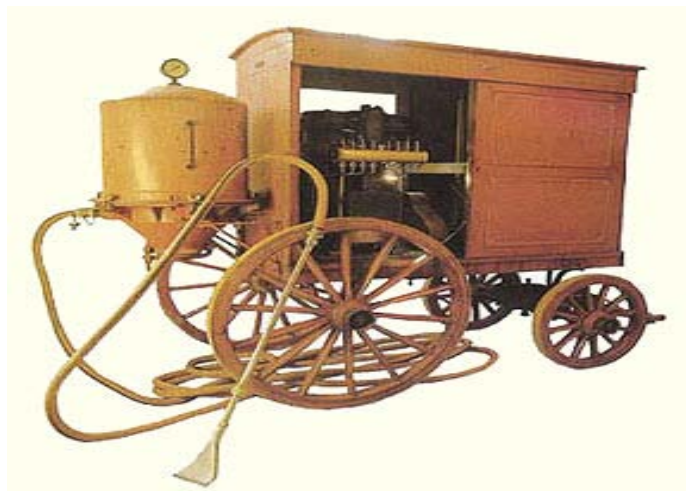
Skapandet av **tensiden** gjorde att det enkelt gick att tillverka specialkemikalier för nästan varenda tänkbar situation och behov. De gamla tvålrengöringsmedlen ersattes av riktade kemikalier, med hög effektivitet. Kontrollfunktionen var på efterkälken och snart översvämmades branschen av leverantörer som hade passande kemikalier för alla ändamål.

Biverkningar på dem som hanterade kemikalierna, var det aldrig någon som i det läget funderade över. Det viktigaste var att effekten var bra och helst något bättre än konkurrentens. Inte sällan blandades lösningsmedel, som Triklöretylen, Bensin och Fotogen in i städkemikalier, avsedda att användas vid dagligt bruk. Även Syror och Baser på PH-skalans yttersta kanter användes urskillningslöst.

Varför kan det vara farligt att använda fel kemikalier i städbranschen, även om dom är effektiva?

Maskinparkerna designades inte alltid heller för användaren. De var ofta stora och tunga och inte avpassade att hanteras av en person under ett långt arbetspass. Inte heller den stora förekomsten av kvinnor i yrket togs i beaktande.

Hur kan man designa en maskin eller ett verktyg för en speciell persons fysiska förutsättningar.

Innan man riktigt fattade vad som höll på att hända hade man dragit på sig en massa **yrkesskador**. **Slitage** och **allergier** var vanligt förekommande, men då kunskapen var dålig togs signalerna inte på allvar. Ett stort antal anställda inom branschen fick yrkesrelaterade skador, som både invalidiserade och gjorde folk arbetsoförmögna på andra sätt. Innan samhället och branschen tog sitt ansvar hade många anställda drabbats och ryktet om städningen som yrke försämrades.

Ge exempel på yrkesskador förr och nu.

När det fackliga skyddsarbetet kom igång och det utsågs **Skyddsombud** på alla större arbetsplatser, hamnade städbranschen lite utanför. Man var visserligen verksam på stora arbetsplatser, såsom skeppsvarv, bilfabriker och annan tung tillverkningsindustri, men man ingick inte i den anställda arbetsstyrkan.

Det tog därför flera år innan det fackliga engagemanget och skyddsarbetet slog igenom på allvar. Det var också svårt att engagera ensamarbetande deltidsanställda städare i de fackliga frågorna, när de kanske hade ett annat arbete som huvudsysselsättning. Man hade ofta liten och dålig kontakt med sina arbetskamrater och städningen utfördes indelad i separerade områden.

Varför såg städarbetet ut som det gjorde och varför hade de olika städarna ingen kontakt med varandra?

Numera ses ett företag eller ett företags personalgeografiska del, som en homogen del av själva organisationen. Detta gör att alla anställda räknas ihop och man kan lättare få en bas för att rekrytera både fackligt förtroendevalda och Skyddsombud. Tillsammans med den svenska arbetslagstiftningen har detta gjort förhållandena mycket bättre för dem som är verksamma i branschen.

Varför kan ett starkt Fack vara en fördel?

Organisationsutvecklingen har också hjälpt till att göra branschen stabilare och starkare. De båda administrativa och organisatoriska certifieringarna **ISO 9000** och **ISO 14000** blir allt vanligare även bland serviceföretagen. Den oseriösa delen har fått svårare att överleva och den tiden när man kunde starta ett städbolag utan någon som helst kunskap och sedan köra det, så länge det höll, ser ut att vara förbi. Numera krävs det vanligen både Miljöcertifiering på företaget samt att städpersonalen skall ha genomgått en erkänd yrkescertifiering (**SRY Städ** och **Rengöringsbranschens Yrkesutbildning och PRYL Projekt Yrkesbevis Lokalvårdare**) och ett fläckfritt personregister, för att en kund skall våga anta en entreprenör.

Hur kan en kund kontrollera en entreprenör?

Branschen struktureras

I och med att det från början inte krävdes några större investeringar att starta upp ett nytt städbolag, så blev det också många som bröt sig ur de stora pionjärerna och sökte lyckan i egen regi. Branschen drabbades av samma okontrollerade tillväxt som exempelvis vaktbolagen och andra mindre servicebranscher hade haft tidigare. Konkurrensmedlet var priset och seriositeten var det inte alltid så noga med.

Entreprenadupphandlingar där priset vid en noggrannare studie skulle visat sig vara omöjligt att hålla, i det fallet att man hade för avsikt att betala avtalsenliga löner och avgifter, var vanligt förekommande. En attityd hos upphandlarna spred sig, att man kunde köra på ett underpris, så länge det levererande företaget orkade med det. Sedan bytte man entreprenör och den nya städleverantören utsattes för samma press.

Vad kunde kunden tjäna respektive förlora på att enbart koncentrera sig på priset?

Förfarandet innebar att städbranschens rykte ytterligare försämrades. Konkurer och skandaler bland de mindre och oseriösa städföretagen var vanligt förekommande. Mindre nogräknade personer startade upp städverksamhet och drev den under några år. Betalade ut lägre eller felaktiga löner och brydde sig inte om inbetalningarna till myndigheterna. När sedan rättvisan kom ikapp dem, slog de igen verksamheten och försvann. Ofta för att dyka upp i ett annat namn eller bakom en bulvan.

Hur kunde en sådan verksamhet gå till praktiskt och hur drabbade det anställda och kunder?

När det socialdemokratiska "miljonprojektet" sattes i början av 1960-talet, (den då sittande socialdemokratiska regeringen tog ett beslut i Riksdagen att bygga bort bostadsbristen med 100.000 nya hyreslägenheter per år under 10 år) fick städbranschen en helt ny nisch. En marknad av byggstädning i en aldrig tidigare skådad omfattning, låg öppen. Många kände sig kallade och städbolag av alla kvalitéer, dök upp som aktörer på guldkalvsdansen.

Var miljonprojektet gynnsamt för enbart städbranschen?

Sverige hade under 50-talet importerat en hel del arbetskraft främst från Italien och Grekland och samtidigt fått in ett stort antal medföljande kvinnor som ville jobba några år tillsammans med sin man, för att sedan åka tillbaka hem med en rejäl sparad slant. För dessa kvinnor, som ofta behärskade språket dåligt, blev städyrket en lösning.

Branschen fick därigenom en billig och ringa krävande kår, som var villig att arbeta på obekväma tider. Den låga statusen var inget problem för dem, emedan de endast räknade intjänade pengar och dagar tills de skulle resa hem.

Jämför den typen av arbetskraftsinvandring med dagens situation.

När så **ergonomin** började diskuteras och den **seriösare prismedvetenheten** kom in i bilden tvingades branschen att fortsätta sin egen utveckling. Städbranschens kunder, som i många fall var både statliga och kommunala företag, var inte intresserade av att figurera med sina företagsnamn i upprepade skandaler inom städbranschen. Men kravet på kvalitet, leveranssäkerhet och seriositet var dock fortfarande bara något som diskuterades initialt i upphandlingsdokumenten. För ett lågt och fördelaktigt pris var fortfarande det som togs störst hänsyn till, vid en upphandling.

Vad kunde det innebära för en kund att bli sammankopplad med ett oseriöst städbolag.

För att kunna bibehålla sin konkurrenskraft och den personal som man utbildat fick städbranschen tänka om. Man tog fram verktyg och metoder för att inte slita ut personalen. Det förhatliga **betingssystemet** slopades och arbetsuppgifterna utfördes i stället på **fasta tider**. Betingssystemet innebar att man anställdes på en förutbestämd tid för att utföra en viss volym arbete och kunde gå hem när det var klart. Fasta tider innebär att man är anställd för att arbeta under en förutbestämd tid och då utföra ett arbete. Arbetarkollektivets satsningar på låglönebranscher och solidarisk lönepolitik medförde att lönerna gick upp och till och med passerade flera andra branscher, exempelvis inom handel och hotell.

Diskutera fördelarna mellan beting och fasta tider. Jämför med ackordsarbete.

Jag protesterar

■ Jag skulle vilja lägga mej i en låda på Sergels Torg.
Men inte för min egen sak.
Nej, för att protestera mot nedlåtande och diskriminering av städarna i vårt land. En yrkeskår som alltid får ta stryk, som söndersmulas mer och mer, som förfördelas till den smuts den tar reda på.

När samhället får ont om pengar, då är det städningen som kostar för mycket, och som först granskas då det gäller nedskärning och besparing.

När goda tider råder, då skall yrket få status!
Då döps vi om till lokalvårdare, hygien tekniker, en massa fina titlar, som ingenting betyder.

För vi städar ju för hygien, trivsel och underhåll, för andras välbefinnande!

Men vem tänker på det då tiderna blir kärva?
Vem bryr sig om städarens arbete och miljö? Allt annat tycks vara viktigare, men tänk efter! När vi inte längre finns (tanken är nära)

Hur får DU det med Din arbetsmiljö?
Vill DU leva i damm och smuts? Vill Du ha på ditt samvete att en stor skara människor mistar sitt arbete?
JAG VILL DET INTE!
Därför är tanken nära till lådan på Sergels Torg.
Inga B

För att höja statusen på städyrket totalt, togs många djärva grepp. När städerskan Maja Ekelöf från Karlskoga 1970, kom ut med boken **"Rapport från en skurhink"**

och dessutom belönades med Ivar-Lo Johanssonpriset, blev det mer salongsfärdigt att försöka lyfta fram städbranschen och dem som jobbade i den.

Boken beskrev i dagboksform det dagliga arbetet för en städerska som hade sin arbetstid när alla andra var lediga och låg hemma i sängarna. Ett arbete som ingen egentligen kände till. Gjorde hon sitt jobb bra märktes det inte, men glömde hon en papperskorg någongång, så blev det alltid klagomål. Hon var en av de tiotusentals anonyma städare som dagligen såg till att det var rent på de olika företagen runt om i landet.

Boken slog etablissemang i veka livet och massor av beslut togs för att göra tillvaron drägligare för städarna. De kanske mest spektakulära greppet var att namna om städaren, i stället för att försöka förändra hans arbetssituation. Under tidigt sjuttioal döpte man om städaren till "**Lokalvårdare**", ett namn som tyvärr ibland hänger med ännu i dag. Namnet är både felaktigt och missvisande. Yrkesrollen för utövaren förändrades inte och man fortsatte att städa.

Nästa grepp låg också i tiden. Städaren som yrkesman skulle nu lyftas fram i det allmänna välfärdslyuset och fick det svårtolkade namnet "**Hygientekniker**". Detta liksom det följande namnet "**Kontaminatör**", blev dock kortlivade och i dagsläget har man nästan överallt gått tillbaka till den enda riktiga beteckningen nämligen **STÄDARE**.

Varför skulle ett byte av namnet på städyrket kunna förändra situationen för dem som arbetade på golvet?

Överallt i samhället finns det städare och städuppgifter. Nästan alla stora organisationer, kommuner och landsting har lagt ned mycket möda på att strukturera städyrket. **Offentliga sektorn**, som är en gigant när det gäller städkonsumtion, utvecklade en nomenklatur och rutiner för städningen och lyckades också effektivisera arbetet. Man höll sig till en början väl uppdaterad på vad som hände i branschen och var intresserad av nyheter. I takt med att kostnaderna ökar har dock utvecklingen inom den offentliga sektorns städorganisationer stagnerat.

Numera har tråkigt nog, även den offentliga sektorn prioriterat ekonomin och ett billigt pris, före möjligheterna att ge städarna ett drägligt arbetsklimat.

Organisationer knutna till branschen

Spri (Sjukvårdens och socialvårdens planerings och rationaliseringsinstitut) har varit långt framme med normgivningen. Härifrån kommer det raka språket i nomenklaturen exv. avborsta i stället för borsta av och liknande.

Kgl. Byggnadsstyrelsen fick 1972 ett uppdrag av regeringen att utreda och hjälpa till att skapa nya städorganisationer hos olika myndigheter. I slutet av åttiotalet tog man så fram en serie instruktionsfilmer på video, som beaktade de flesta momenten i yrket. Dessa filmer har med framgång använts som läromedel inom utbildningsverksamheten i branschen.

Svenska Kommunförbundet och **SSTF** (Sveriges Städtekniska Förening) har gjort mycket för att standardisera och organisera. Under åttiotalet skapade man så **KYR-standarden**, ett styrmedel för att få bukt med de värsta olägenheterna inom städkemin. KYR har tappat sin aktualitet i och med att Sverige gått in som medlem i EU och detta faller under friheternas deklaration. Dock pågår ett arbete som kanske i en framtid kommer att kräva standardisering av städkemikalier i hela EU och eftersom KYR var genomtänkt och bra så finns det stora möjligheter att det blir något liknande. Dessutom var Sverige det enda landet inom gemenskapen som hade en landsomfattande standard.

När marknaden expanderade blev den även intressant för exploitörer på materialsidan. Under några år dränktes man i en ström av kem och maskiner av varierande kvalité och många gånger utan en egen nisch. Lanseringen gjorde att man skapade en efterfrågan och sedan användes detta som ett konkurrensmedel mellan olika aktörer. Merparten av det som producerades blev dagsländor och har efterhand ersatts av mer motiverade produkter. Här blev KYR-standarden ett effektivt vapen mot alltför oseriösa tillverkare. Regler för märkning, förpackningarnas utformning och information sattes upp, med tyngdpunkten på säkerhet och miljö.

För att kunna ha ett större inflytande på både den tekniska och den strukturella utvecklingen i branschen, gick några av de större seriösa entreprenörerna samman i en branschorganisation, kallad **SSEF** (Sveriges Städentreprenörers Förbund). Medlemsföretagen valde styrelse ur de egna leden och organisationen blev därmed stark utåt, men kanske på grund av branschens rykte inte alltid tagen på allvar.

Ett annat problem var också att mindre företag hade svårt att hävda sig inom organisationen. Några försök att centralt driva utbildningsfrågor gjordes, men dessa slog aldrig igenom och blev därför kortlivade.

Fackföreningen som organiserar städarna är **Fastighetsanställdas Förbund**. Fackligt har man på några få decennier lyckats mycket bra på flera väsentliga punkter, såsom genomförandet av månadslönen, frågan om arbetskläder och att styra över arbetet till dagstädning där det är möjligt.

Certifieringarna

I slutet av nittioalet drabbades också städbranschen av certifieringshysterin, som hade kommit på modet. ISO 9000 och ISO 14000 certifieringarna passade inte riktigt in på den verksamhet som branschen hade, KYR-standarden var inte EU-anpassad, varför ett antal andra certifieringsversioner kom fram.

Först ut var det partiellt anpassade certifieringar såsom exempelvis Miljöcertifiering. Här bakade man samman såväl avfallshantering som användandet av olika sorters städkemikalier. Miljöcertifieringarna skräddades till så att de passade in under ISO 14000 och var ett tag på väg att ta ett grepp om branschen.

Därefter följde olika kvalitetssystem som skulle garantera en kvalitativt bra leverans av städarbetet. Till en början var det olika system som entreprenadföretagen skapade själva och då oftast specialanpassade till den egna verksamheten. Därefter var det dels ett system under det statliga **SSK** (Statens Standardiserings Kommission) och sedan **INSTA 800** (Internordisk Standard). Vilket av systemen som kommer att överleva är ännu inte avgjort.

De två i dag rådande kompetenscertifieringarna, för anställda i städbranschen, som är dominerande i nuläget, är **SRY** (Städ och Rengöringsbranschens Yrkesutbildning) och **PRYL** (Projekt Yrkesbevis Lokalvårdare). SRY används i första hand av de entreprenadföretag som är organiserade under Almega och PRYL används huvudsakligen av Stat och Kommun.

Trender.

Som de flesta andra branscher har också städbranschen drabbats, eller dragit nytta av trender, eller andra saker som ligger i tiden. Inte sällan har det dock varit trender som kommit till städbranschen via andra branscher och då också varit positiva och ekonomiskt fördelaktiga. Såväl städbranschen som närliggande branscher (sanering, bygg och underhåll) har varit duktiga på att identifiera och hänga på uppkomna trender. De duktigaste har på så sätt kunnat skaffa sig betydande fördelar och därmed öka sin marknadsandel, före de övriga.

Trender som styrts genom lagförslag eller Myndigheters påbud har också öppnat upp en ekonomisk situation som städbranschen inte varit van vid. Arbeten som beställts för att följa ett taget beslut, har ofta finansierats genom anslag och i de fallen har resurserna och förmågan många gånger varit viktigare än priset. Sålunda har specialister kunnat konsolidera sina företag bättre och på så sätt stärka sin ställning.

Diskutera vad en Trend är.

Mögelsanering i våtutrymmen, var en trend som hade sin storhetstid under sent femtio- och tidigt sextioal. Landet hade då en hel del tung verkstadsindustri, som ofta höll till i gamla lokaler. Dessa industrier hade mycket personal anställd och dessa klädde om och tvättade sig efter arbetets slut i stora gemensamma utrymmen. Ventilation och inredning gjorde att det i dessa utrymmen frodades olika sorters mögel.

Det började med att de fackliga skyddsombuden på arbetsplatserna kopplade samman mögelsvampförekomst i våtutrymmen med en vanligt förekommande hudsvamp, fotsvamp och liknande. En åkomma som inte hade något alls att göra med mögel, utan snarare med den personliga hygien och sättet på vilket man klädde sig. Materialet i skor och kläder kan också ha påverkat betingelserna för hud och fotsvamp.

Skyddsombuden valde dock att tolka en koppling mellan mögel och hudsvamp, som den primära orsaken och agerade därefter. En fullkomlig hysteri bröt ut och man sanerade våtutrymmen för astronomiska belopp. Specialkem och maskiner lanserades enbart för denna typ av sanering, nya speciellt utvecklade och anpassade metoder togs fram och städbranschen höjde sin omsättning väsentligt.

Att den moderna forskningen har slagit fast att mögel i byggnader, påverkar luftvägarna och kan förorsaka andningsproblem och liknande var inte känt då.

Vad är mögel och vad har det för medicinsk påverkan på människor?

Därefter följde slag i slag **dammallergidebatten** med efterföljande stora saneringsarbete, som också genererade en hel del andra arbetsuppgifter för städbranschen. Miljonprojektets val att lägga heltäckande nålfiltsmattor i alla lägenheter innebar ett helt nytt men kanske inte helt förklarar städproblem. Fram tills det att nålfilten gjorde sin entré, hade mattpiskningen varit det som höll mattorna dammfria.

När lösa mattor ersattes av nålfilt, den mattyp som växte fram i samband med att bostäderna prefabricerades, syntes all smuts och damm inte i samma utsträckning. Men ingen lärde husmödrarna hur de skulle hålla rent i de nya miljöerna. Hushållsdammsugarna var heller inte alls så effektiva som det krävdes, för att hålla riktigt rent och många av de spädbarn som växte upp, krypande på en dammig nålfiltsmatta, utvecklade en dammallergi som bestod livet ut.

Även den kvalitativt mycket bättre hel eller halvsvart syntetiska heltäckningsmattans popularitet bidrog till spridningen av dammallergi. I många offentliga lokaler och på kontor lades det in heltäckande mattor, dels för att minska ljudnivån och dels för att ge ett mer ombonat intryck.

Sättet att bygga hade förändrats. Prefabrikationen hade utvecklats och husen var generellt utrustade med centralventilation, i vars rörsystem och kanaler dammet enkelt transporterades mellan de olika rummen i fastigheten. Den gamla modellen av ventilerande öppningar i ytterväggarna skrotades, för att få den centrala ventilationen att fungera och också hålla värmekostnaderna nere.

Vad hade dammallergi att göra med miljonprogrammet?

En efterföljare till dammallergidebatten blev **asbestpaniken**. Det kom fram ett forskningsresultat som visade att asbestfibrer penetrerade lungblåsorna och förorsakade sjukdomen "**asbestos**". Hos rökare var problemet mycket allvarligt, eftersom de inte hade de slemtransporterande flimmerhåren i bronker och luftstrupe. Att sanera asbest blev åttiotalets storsäljare. Den sköljde över branschen, styrd av snabbt tagna myndighetsbeslut och en allmän rädsla.

Av någon okänd anledning separerades asbesten från det snarlika materialet kiselgur. Kiselgur är tillverkat på ett liknande sätt som asbest, men har kiselalgers skal som grund och eftersom kisel är klassat som ett icke metalliskt grundämne och inte en mineral, torde detta vara orsaken. Användningsområdet för kommersiellt kiselgur är liknande asbestens, bland annat som temperaturisolerande material i branddörrar, säkerhetsskåp och liknande.

Under några år sparade samhället inte på några resurser för att sanera asbest. Ett regelverk för hur befintlig asbest skulle hanteras, togs fram och fastlades av Hälso och Miljöförvaltningarna och Byggnadsstyrelsen. Man stängde skolor och sjukhusavdelningar efter blotta misstanken att det skulle kunna finnas asbest i väggar, ventilation eller vattenrör. Eterniten (ett byggnadsmaterial som var vanligt i rör och fasadbeläggning och som innehöll asbest) förbjöds och mycket stränga hanteringsrestriktioner reglerade rivning av materialet. Detta skapade mycket arbete men i sista vändan blev städbolagen omkörda av byggbranschen som vädrade morgonluft och dessutom hade de stora maskiner som behövdes.

Sedan har det varit **rengöring av elektronik** (tangentbord och faxar, dataenheter och liknande) som efterfrågats. Mycket pengar har lagts ned på sanering av elektriska apparater som givit hög joniserad strålning och samtidigt också dragit till sig dammpartiklar. Svårigheterna att göra rent elektroniska apparater bidrog till utvecklingen av så kallade fiberpäls och mirakelmateriale. Produkter som fungerade bra, även utan tillsättande av rengöringsmedel i vattnet.

Den så kallade **Rena rum** städningen, har ökat i takt med att läkemedelsindustrin och elektronikföretagens tillverkning blir allt mer krävande. Läkemedelsindustrin kräver en bakteriefri och dammfri miljö i sina produktionslokaler och strävar hela tiden efter bättre resultat på renheten.

Elektronikindustriernas komponenter blir allt mindre och känsligare och har satt en gräns för tillåten partikelstorlek på 0,0009 meter (0,9µm) i rena miljöer. Detta är en partikelstorlek som knappt är synlig för blotta ögat, men kan ställa till stora problem

på fel ställe. Dessutom finns det flera branscher som måste ha en miljö som är helt fri från statisk elektricitet.

En förening (**R3**) har bildats, för att vidareutveckla metoderna för denna typ av rengöring. Företag som sysslar med, eller handlar upp Rena Rumsrengöring har här möjlighet att vara med och påverka utvecklingen. Kraven på denna typ av städning ligger på en mycket hög nivå och kräver en gedigen utbildning av utövaren.

Vilka olika typer av renrumsstädning kan det finnas?

Under senare år är det **underhållsbehandling av marmor och sandstensgolv** som är det aktuella. I allt fler nybyggnationer läggs det in stengolv i entréer och på de inbyggda gårdar, som blivit så populära. Golv som är lättskötta och hållbara. Nya bra metoder (kristallisering) för periodiskt underhåll av sedimentära stengolv, har utvecklats. Dessa kan utföras med konventionella städmaskiner och kräver inte så mycket förkunskaper. Resultatet är inte på något sätt jämförbart med den sortens kristallisering som stenarbetaren gör vid renovering och har heller inte den livslängden, men är med sitt relativt låga pris klart konkurrenskraftig.

Diskutera olika skäl för att renovera sten. Kostnaderna, arbetsinsatserna och resultatet.

En renässans av **olja** **trägolv** har också kommit. När inte längre handeln med hotade exotiska träprodukter är i fokus och man har utvecklat fullgoda alternativ med inhemskt producerat trä till ett relativt billigt pris, har dessa golvmaterial kommit på modet. Golven saluförs ofta som "gör det själv" varor och når på så sätt ut till en allt bredare allmänhet.

Underhåll och underhållsprodukter för oljade trägolv har på så sätt också blivit en betydande marknad som växer snabbt. Nya tekniska och vegetabiliska oljor med olika inslag av vax, finns att tillgå. För att nå ett fullgott resultat med dessa produkter krävs en efterföljande maskinpolering, varför detta blivit en trend som städbranschen har glädje av.

Laminerade så kallade "parkettgolv" är dock fortfarande i majoritet, men kvalitén på laminaten gör att de homogena trägolven eller de med ett tjockare oljat laminat når en allt större publik. I offentliga lokaler är det nästan alltid kvalitetsgolv som läggs och dessa kommer att ge städbranschen möjligheter att tjäna pengar under många år än.

Ett australiskt hårt och tungt träslag kallat Jarrah, har under de senare åren också gjort sitt intåg på marknaden. Man tillverkar möbler och golv av Jarrah som trots sin hårdhet inte är något långsamt växande material. Det når avverkningsmogen ålder på runt 75-80 år och finns i ansevära mängder i sydvästra Australien. Från början har det planterats för att bli material för fartyg, men detta ersattes ju senare, som bekant av stålet.

Andra trender, av det mer mjuka slaget, som gjort sig gällande på senare år är **företagsprofileringen**. Den startade på allvar i mitten av åttiotalet och medförde att städaren fick snygga och ändamålsenliga arbetskläder. Man lade ett värde i att städaren skulle synas på arbetsplatsen och i många fall ställde kunderna detta som ett krav.

Servicebilarna lackades i företagsfärgerna och bolagen gick ut och marknadsförde sig mer professionellt. Detta är en trend som ännu hänger i och den kan komma att

bidraga till att statuspendeln så småningom svänger helt och städningen blir accepterat som ett yrke.

I och med att arbetslösheten nu för tiden har ett procenttal som gör det värdefullt att ha ett arbete, innebär detta också en form av status. Branscher som haft svårt att rekrytera ser nu ett allt större antal sökande på varje ledig plats och konkurrensen hårdnar.

Samtidigt som tillgången på arbetssökande har ökat, så har också konkurrensen om entreprenadkontrakten hårdnat. Inköpare i såväl offentlig sektor som privata företag ser inte längre bara priset och det praktiska arbetet som viktigast. Nu räknas också integration, miljöprofil och referenser in som viktiga parametrar.

Det senaste inom upphandling är poängbedömning av de olika rubrikerna, där sedan den sammanlagda summan får vara utslagsgivande. När detta systemet väl funnit sina former, kommer prisdumpningar och oseriösa företag att få det svårt.

Den senaste trenden i branschen är **miljöarbetet** och medvetenheten om detta. Städföretag som lägger ned resurser på miljöarbete, med en styrning till ökad källsortering och återvinning, kommer att nå ett betydande försprång framför dem som står utanför. Miljöbiten är en resurs- och kostnadskrävande del och detta gör att företag med små resurser inte kan hänga med. Detta i sig är därför också branschsanerande.

I och med att myndigheterna numera försöker att styra upp problemen med de ökande sopbergen, har också denna verksamhet hamnat i blickpunkten. Skapandet av Agenda 21 innebar att man fixerade olika datum för när de olika delproblemen skulle vara lösta. Vad vi kommer ihåg bäst är kanske påbudet om återvinning av aluminiumburkar. Men snabbt kommer också påbud om källsortering av allt avfall. Styrmedlet för att komma åt detta är punktskatter och avgifter, vilket borgar för att man kommer att lyckas. Det går i dag att tjäna stora pengar för de företag som är tidigt ute och bygger upp ett eget fungerande källsorteringssystem.

Varför är miljöarbetet viktigt för städbranschen? Beskriv hur en fungerande Miljöstation kan se ut på ett företag.

Gemensamt för trenderna, som städbranschen haft med att göra, har varit att kunden ofta efterfrågat tjänster och även varit villig att betala för att få dem utförda. De serviceföretag som var tidigt ute och kände av trenderna kunde specialisera sig och tjäna mycket pengar. I dess spår följde dessvärre också ett antal lycksökare, som med dåliga yrkeskunskaper endast såg lättförtjänta pengar. Detta är ofta orsaken till att en trend dör ut och att branschens rykte har svårt att hävda sig.